

Nieuwe Wildernis

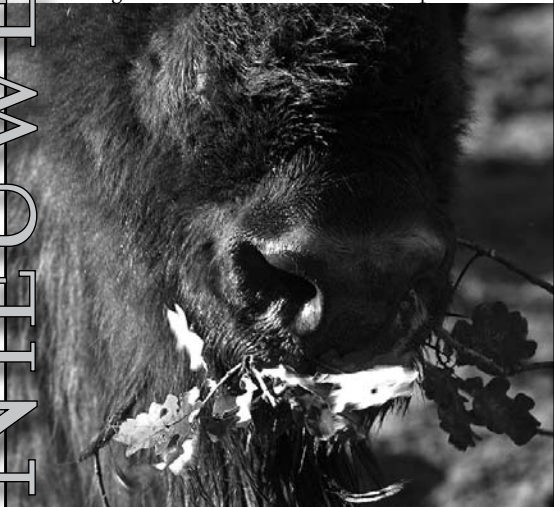

- De duinen Lijden
- Daar op de blanke top der duinen verschijnt een wisent
- Op zoek naar de rol van de wisent
- Verslag van een workshop over de wisent

Dit tijdschrift voor de nieuwe wildernis ziet natuur als een levende en veranderende gemeenschap van planten en dieren. De netwerken van elkaar beïnvloedende organismen en abiotische omstandigheden bepalen het beeld van de natuur. In deze natuur is sterfte even gewoon als nieuw leven door geboorte of ontkiemend zaad. Concurrentie en predatie bepalen het voorkomen en de levensruimte van de soorten. Deze zogeheten natuurlijke processen hebben alle een evolutionair karakter. Pas wanneer natuurlijke processen het beeld en afloop bepalen, spreken wij van natuur.

Nieuwe Wildernis wil graag in het centrum staan van de nieuwste ecologische inzichten en berichten over de talrijke initiatieven op het gebied van natuurbeheer in binnen- en buitenland. Daarbij wil Nieuwe Wildernis nadrukkelijk aan personen en organisaties ruimte bieden om te publiceren.

Nieuwe Wildernis 2006, nummer 39-40

COLOFON

Nieuwe Wildernis ©

Nieuwe Wildernis is een uitgave van Stichting Kritisch Bosbeheer. Nieuwe Wildernis is een niet-commercieel tijdschrift en wordt niet gesubsidieerd. Commerciële advertenties worden doorgaans niet opgenomen, alleen in uitzonderingsgevallen voor de natuurbescherming relevante advertenties. De redactie is onafhankelijk en verantwoordelijk voor de samenstelling. Beleid en keuze van de artikelen zijn geheel ter beoordeling van de redactie.

Abonnementen algemeen

Nieuwe Wildernis is een driemaandijks tijdschrift (soms wordt een dubbelnummer gemaakt indien het thema van de onderwerpen daarvoor aanleiding geeft). Een abonnement kost 19,29 Euro per jaar. Graag dit bedrag bij vooruitbetaling op postbanknummer 38.96.353 ten name van Stichting Kritisch Bosbeheer te Dieren, onder vermelding van "Nieuw abonnement". Abonnementen lopen door tot schriftelijke opzegging tot ten minste één maand vóór afloop van het lopende jaar. Losse nummers kosten 4,80 Euro per stuk, waarbij 1,20 Euro verzendkosten per bestelling in rekening worden gebracht, dus ongeacht het aantal nummers per bestelling. Deze kunnen besteld worden door overmaking van het totale bedrag onder vermelding van het nummer(s), zoals: "NW-23". Verzending geschiedt op naam en adres van de overschrijving, tenzij anders vermeld. Indien u per Giro tel betaalt, dan graag even apart uw adres vermelden, omdat deze doorgaans niet door Giro tel wordt meegezonden.

Abonnementen aanvullend Internationaal

Lezers in België en andere EU-landen kunnen per 1 juli 2003 zonder extra kosten (EU-besluit) internationaal overschrijvingen doen. U dient dan bij de overschrijving tevens het Swiftadres (ook wel BIC genoemd) en het IBAN-nummer in te vullen, anders rekenen sommige banken alsnog kosten.

Swiftadres of BIC (Bank Identifier Code) is: **PSTBNL21**

IBAN (International Bank Account Number) is:

NL20 PSTB 0003 8963 53

Literatuur in dit nummer

De redactie kiest er voor om de bronnenlijst apart aan de lezers aan te bieden. Indien beschikbaar zal deze op onze website gepubliceerd worden.

Contact

Door drukte of verblijf in het buitenland kan het voorkomen dat we tijdelijk niet of moeilijk bereikbaar zijn. Informatie hierover vermelden we zoveel mogelijk op onze website. Kijk in de toekomst dus altijd ook even op www.nieuwe-wildernis.nl en klik op het kopje "Nieuws". Ook alle bovengenoemde gegevens zijn daar uitgebreider te vinden.

Abonnementenadministratie

Redactie Nieuwe Wildernis

Zuider Parallelweg 34, 6953 DC Dieren, Nederland

Telefoon: 00 31 (0)313 - 42 09 18

Postbanknummer: 38 96 353

E-mail: redactie@nieuwe-wildernis.nl

Website: www.nieuwe-wildernis.nl

ISSN: 1383-2115

3 Redactioneel

Een beschouwing over de aanstaande begrazingsproef met wisenten in de duinen, bekeken vanuit een breder natuurbeschermingskader.

5 De duinen Lijden: kunnen wisenten verlichting brengen?

De Atlantische kust van West-Europa omvat een 3000 km lange strook duinen. Het Nederlandse deel is rond 250 km lang. Sommige stukjes zijn beschermd natuurgebied. Naar Nederlandse begrippen zijn onze duinen nog redelijk ongeschonden. Maar de laatste 10 à 20 jaar loopt dit hollend achteruit. Zie daar het motief dat in dit artikel wordt besproken om in 2007 een begrazingsproef met wisenten te starten.

9 De wisent, het wilde bosrund van Europa

Dit artikel beschrijft de natuurlijke ontwikkeling van de wisent en plaatst de soort in het spectrum van andere grote grazers.

13 Daar op de blanke top der duinen verschijnt een wisent

Natuurbeleving, nieuwe kansen op financiering van natuurbeheer, zijn minstens zo belangrijk als de ecologische argumenten voor het nemen van een begrazingsproef met wisenten.

17 Op zoek naar de rol van de wisent

De onderzoeksgroep probeert in dit artikel te karakteriseren welke elementen bij deze begrazingsproef in de duinen onderzocht moeten worden.

21 Bescherming, beheer en bureaucratie

Column van Tom Bade.

Het natuurbeheer, en zeker ook begrazingsproeven, die vaak nieuwe elementen aan het vigerende natuurbeheer toevoegen, is ingekapseld door (overheids)regels. "Minder regels en meer natuur is goed voor de ecologische groei voor onze eigenste groene AEX".

25 Wisentendiscussie

In april 2004 organiseerden de initiatiefnemers van de begrazingsproef een workshop waar over het plan gediscussieerd werd. De workshop was cruciaal voor het begrip, de bijstellingen en dus de voortgang van het initiatief. Dit artikel doet hiervan uitgebreid verslag.

35 Snippers

Rubriek met boeken, nieuws en berichten.

39 Buitenboel

Natuur? Vet cool! Jongeren zijn losgeslagen van de natuur?

Omslag

Een oude foto van een wisentstier in Bialowieza. Toen het bos er stil was, en ver weg, de wisenten geheimzinnig onbereikbaar. De geavanceerde seksuele voorkeuren van de interieursverzorgster in een kringgesprek in het Jeugdjournaal hoeft voor ons ook weer niet, maar een wisent op fietsafstand van Amsterdam heeft toch wel wat.

Colofon

Boven: wisenten zijn dol op het nemen van zandbaden. Onder: deze wisent eet eikenblad.

Alle foto's in dit nummer zonder auteursvermelding: Ruud Lardinois.

DE DUINEN LIJDEN

AFWACHTEN KAN NIET MEER

KUNNEN WISSENTEN VERLICHTING BRENGEN?

Rienk Slings

De duinen zijn niet meer de probleemloze landschappen waarvoor de beheerders ze altijd hielden. Tot een jaar of tien geleden was ‘niets

doen’ in de duinen bijna overal de gebruikelijke beheervorm. Alleen heel bijzondere stukken, zoals natte valleien of binnenduin-graslanden (vronen, mienten), werden actief beheerd. Verder werden ooit aangeplante dennenbossen actief omgevormd.

de vergraste begroeiing uit, alras gevolgd door geboomte als eiken, berken, zwarte den en esdoorn. De eens zo probleemloos te beheren duinen veranderden alarmerend snel in een ‘probleemlandschap’ zodat de beheerders wel uit een heel ander vaatje moesten tappen om de nog zeer hoge natuurwaarden te kunnen behouden.

Oorzaken

Zoals zo vaak is het niet mogelijk, en zelfs niet waarschijnlijk, om één factor als oorzaak van de plotseling versnelde achteruitgang in de duinen aan te wijzen. Duinbeheerders denken inmiddels aan de volgende oorzaken.

Klimaatverandering

Door de opwarming van de aarde en een andere verdeling van de neerslag is het groeiseizoen nu al met ongeveer zes weken verlengd. Anderhalve maand kunnen de planten (grassen, struiken en bomen) tegenwoordig langer groeien en zo reservestoffen en dus vergrote concurrentiekracht opbouwen ten opzichte van de kenmerkende en in dit opzicht meer kwetsbare duinflora. Voorts lijken de voor de duinen zo kenmerkende zomerdroogten steeds minder vaak voor te komen. Uit een recente KNMI-analyse blijkt de frequentie van (zware) stormen sinds 1960 met ongeveer tien procent per tien jaar te verminderen. Juist de dynamiek veroorzakende winden zorgden in de duinen voor het op gang komen van verstuivingen, waardoor de begroeiing werd gezandstraald, “gezoutstraald” of zelfs meer of minder bedolven onder zand. De typische duinflora en -fauna is voor haar voortbestaan juist in hoge mate afhankelijk van dergelijke dynamische processen!

D

Dit zeer extensieve beheer voldeed lange tijd in de duinen. Onderwijl dompelden de natuurgebieden elders in het land steeds meer in een diepe ellende van verstikkende vergrassing en groeiden heidevelden en kalkgraslanden meer en meer dicht. Overal liep de biodiversiteit hollend achteruit en verdwenen de paddenstoelen, de dagvlinders, de flora van heischrale graslanden, kostmossen, bijen, wespen, mieren, enzovoort. Behalve in de duinen!

Maar in de loop van de jaren negentig van de vorige eeuw ontwaakten de duinbeheerders ruw uit hun rozige droom. Als eerste verdween de ‘blanke top der duinen’ onder een verstikkende deken van helm en duinriet. Daarna staken al snel struiken als duindoorn, meidoorn en Amerikaanse vogelkers hun koppen boven

Een deel van de excursiegroep in discussie over duinnatuur (zie het verslag van de workshop), namelijk op een plek waar eerder het zand, door het wegnemen van de vegetatie, weer in verstuiving is gebracht.

Luchtverontreiniging

Hoewel aan de rand van Nederland gelegen, ondergaan tegenwoordig ook de duinen een te hoge (bovenkritische) neerslag van vermes-tende, verzurende en giftige stoffen die hier vooral afkomstig is van industrie en verkeer. Hoewel door overheidsbeleid veel ten goede is gekeerd, daalt door intensivering en schaalver-groting nog steeds een enorme mix van natuur-vreemde vermestende en giftige stoffen neer op onze duinen, die van nature juist gedijen bij heel weinig meststoffen. Helaas wordt tegenwoordig de scheepvaart voor de kust een steeds belangrijker bron van deze ongewenste luchtverontreiniging. Alleen door internationale samenwerking kan deze groeiende bron van vervuiling aan banden worden gelegd. Voor de zogenaamde “Grijze Duinen”, zeg maar de soortenrijke duingraslanden, is door het minis-terie van LNV zelfs een noodsignaal afgegeven: binnen tien jaar moet de vervuiling worden aan-gepakt, anders lukt het niet meer!

Erfenissen uit het verleden

Tot in de jaren tachtig werd nog volop gepoogd om de dynamiek in de duinen aan banden te leggen. Na elke winter werden de nieuw ontstane stuifgaten met takken en allerlei orga-nisch materiaal toegedekt, of beplant met stro, helm of duindoorn. Verder werden de nieuwe stormgaten in de zeereep met bulldozers dichtgeschoven en met helm beplant. Door de traagheid in de organisaties werd dit beheer pas in de loop van de jaren negentig afgeschaft. Met dit ver doorgeschoten stabiliserend beheer bleven er vrijwel geen aangrijpingspunten meer over voor het ontstaan van nieuwe verstuivin-gen. Bovendien zijn de duinen zodoende een eeuw lang op onnatuurlijke wijze ‘verrijkt’ met grote hoeveelheden organisch materiaal.

Konijnenziekten

In 1954 verdwenen plotseling vrijwel alle konijnen uit de duinen. De myxomatose sloeg meedogenloos toe. Het zou zo’n jaar of twintig duren voor de konijnenstand zich weer voor een langere periode enigszins herstelde. Door het plotseling wegvallen van deze weliswaar kleine maar in grote getale aanwezige vretende, schillende en gravende grazertjes, nam de ver-grassing sterk toe, gevolgd door een enorme verstruwelingsgolf. Het bijzondere was dat deze laatste niet in alle duingebieden optrad. Van IJmond noordoostwaarts bleven de duinen voor

verstruiking gepaard. Vooral veel warmtemin-nende ongewervelde dieren hebben in deze episode forse klappen opgelopen, of zijn zelfs uit de duinen verdwenen.

Net toen de konijnenstand zich aardig her-stelde, sloeg een nieuwe konijnenziekte toe. In 1989 stak VHS de kop op met als gevolg opnieuw een forse afname van het aantal konij-nen. Deze ziekte heerst tot op de huidige dag , hoewel nu eindelijk weer de eerste voorzichtig optimistische geluiden gehoord worden van een beginnend herstel. Kenmerkend voor beide ziekten is het ‘man-made’ karakter. De belang-rijkste reden dat beide ziekten in Europa zijn geïmporteerd moet namelijk gezocht worden in het gesleep van konijnen(producten) over de aardbol. Duinbeheerders vrezen dat het niet bij deze twee grote epidemieën in een halve eeuw zal blijven. Bang voor een nieuwe uitstervings-golf nemen zij intussen nieuwe tegemaatre-gelen. Zo wordt er tegenwoordig in de duinen heel wat afgegraasd, gemaaid, geplagd, gechop-perd, gebrand en gekapt. Uit arrenmoede worden de duinen tegenwoordig zelfs weer actief in verstuiwing gebracht!

Begrazing

Zeer grote oppervlakten duingebied zijn de afgelopen jaren in begrazing genomen om de verdere soortenverarming tegen te gaan. Alleen al het Nationale Park Zuid-Kennemerland omvat al een begrazingsareaal van zo’n 2100 ha. Er zijn verder in het Park nog wat ‘kleintjes’ van enkele tientallen tot enkele honderden hectaren. Gelukkig hoefden de duinbeheerders hierbij niet over één nacht ijs te gaan. Begrazing van de duinen met vee vond immers al van oudsher plaats. In de Middeleeuwen was duin-beweiding met vee heel algemeen. Daarvóór begraasden wilde grote grazers waarschijnlijk het zogenaamde Oude Duinlandschap. Op som-mige terreinen, zoals in de binnenduinen van Egmond, is dit oeroude boerengebruik tot op de dag van vandaag, zij het op minder grote schaal, blijven bestaan. In weer andere terreinen is de traditionele begrazing al weer meer dan twintig jaar geleden in ere hersteld. Door deze eerste hernieuwde ervaringen, konden bij het opnieuw instellen van grote integrale begrazingen, kin-derziekten veelal worden voorkomen. Natuurlijk ging er ook wel eens wat mis en was er terechte kritiek. Soms bekritiseerden ook natuurliefheb-bers deze opnieuw ingestelde begrazingseen-

heden. Dat waren echter vooral natuurliefheb-bers die zich toedegden op één soortengroep, bijvoorbeeld orchideeënkenners of vogelaars, die daardoor soms minder aandacht hebben voor het feit dat de terreinbeheerder zich niet op hun favoriete groep alleen kan richten.

Paarden en runderen

Paarden en koeien kunnen goed werk doen in de duinen, maar zij zijn niet in staat om de rol van het konijn volledig over te nemen. Zij graven geen hollen, zorgen voor veel minder stuif- en zandplekken, vreten lang niet zo vol-ledig de houtige kiemplanten weg en schillen veel minder bomen dan konijnen in grote dichtheden dat wel doen. Wel kunnen zij de overgebleven konijnen helpen door het oprui-men van dikke tapijten dood gras, of het toegan-kelijk maken van dichte doornstruwelen. Zowel paarden als koeien vreten wel enigszins houtige delen. Hooglanders bijvoorbeeld kunnen dagen-lang alleen kardinaalsmuts eten. ’s Winters eten ze veel aan eik, wilg, den, Amerikaanse vogel-kers en grauwe abeel. Sommige bomen gaan door het schillen van de bast op stam dood. Hoe is het tij van stagnerende natuurlijke dynamiek en processen en daardoor de terugloop aan bio-diversiteit in de duinen te keren?

Wisenten

Dit alles is lang niet genoeg om de duingras-landen, de “Grijze Duinen”, van de almaar oprukkende houtige gewassen vrij te maken. De dichtheden van grote grazers zou gigan-tisch opgevoerd moeten worden, met als gevolg dat juist de kwetsbare planten en dieren - waar het allemaal om begonnen was - er onder zouden kunnen lijden. Daarom is het initiatief genomen om binnenkort een langjarige proef met een wild dier in te stellen. Namelijk een type grazer waarvan we weten dat hij meer houtige delen kan eten, zelfs hele bosjes kan opruimen, op grotere schaal bomen kan schil-len en schuren, en bovendien nog dagelijks zandbaden wenst te nemen: de wisent. Niet om het konijn te vervangen, maar als aanvul-ling op de al aanwezige grazers en knagers met een naar verwachting geheel eigen, maar zeker grote invloed op de stagnerende natuurlijke processen. Ze krijgen in ieder geval vijf jaar de kans om zich te bewijzen! **NW**

Rienk Slings is ecooloog en Beheeradviseur bij NV PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland.

